

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Ústavní právní vývoj Slovenska v rámci Československa

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Lukáš Gebouský

2014

VII. ročník SVO

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO a jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 14. 4.2014

Lukáš Gebouský

Obsah

0. Úvod.....	4
1. Cesta Slovenska do společného státu.....	5
2. Postavení Slovenska v První republice.....	6
3. Autonomistické a separatistické tendence v letech 1918-38.....	8
4. Autonomní Slovenská krajina.....	9
5. Vývoj v letech 1945-1968.....	11
6. Federalizace československa.....	12
7. Od Sametové revoluce k rozpadu společného státu.....	14
8. Závěrem.....	15
9. Použitá literatura a prameny.....	16

0. Úvod

Společné dějiny česká a Slovák představují ojedinělý jev v boulivém státoprávním vývoji Evropy dvacátého století. Pravdou sice je, že paralelně s československem existovaly na mapě Evropy další mnohonárodnostní útvary, jakými byl například Sovětský svaz a Jugoslávie, ale základním rozdílem zůstává způsob, kterým československo vzniklo a zaniklo. Zatímco sjednocení a zániky řady jiných států doprovázely nelegitimní anexy, oběanské války, ozbrojená převrátka a dokonce etnické čistky, tak zrod i zánik

čecoslovenska probíhal mírovou, ústavní a s jistou nadsázkou by se dalo říci i spontánní cestou. I přes tento fakt je třeba konstatovat, že každá změna státních hranic má nutnou závažnou příčinu. Třetí čtvrté století trvajících soužití česká a Slovák provázely po celou dobu existence spor o to, jaké má být státoprávní uspořádání československa a souasně vyvstávala otázka jak vůbec na tyto dva národy nahlížet.

Cílem této práce bude vymezit a definovat postavení Slovenska, slovenských politických orgánů a slovenské politické reprezentace v průběhu existence společného československého státu tak, aby bylo možné srovnat postupný přerod v zákonodárném a výkonném uspořádání československa a aby bylo možné definovat vývoj v nahlížení na česko-Slovenskou vzájemnost.

Při zpracování následující práce budu postupovat chronologicky, přičemž budu klást důraz na klíčové momenty dějin, které měly zásadní vliv na průběh uspořádání Slovenska. Vedle právního a faktického vývoje bude mým úkolem zmapovat i alternativní a konkurenční návrhy, které z řad tehdejší politické reprezentace vycházely. První část bude věnována samotnému vývoji, který vedl ke vzniku československé republiky, následně se budu věnovat postavení Slovenska v období První republiky, přičemž přes autonomistické tendence se v této práci dostanu ke vzniku slovenské autonomie. Druhá polovina práce se bude týkat poválečného vývoje Slovenska, vznikem a vývojem politických orgánů na Slovensku, klíčovému momentu federalizace československa a nakonec i samostatným poválečným vývojem, který posléze vedl k rozpadu společného státu.

Při psaní následující práce hodlám pracovat s odbornou literaturou, klíčovými normami pro danou problematiku, archivními dokumenty, dobovými mediálními prameny a dobovými výroky politických a právních autorit té doby.

1. Cesta Slovenska do spole ného státu

Až do první světové války byl dějinný a právní vývoj Zemí koruny české a Horních Uher značně rozdílný. Slovensko bylo prakticky celé druhé tisíciletí nedílnou součástí Uherska, zatímco Čechy, Morava a Slezsko byly v období středověku a raného novověku pod vlivem Sväte říše římské, do níž tyto země náležely. Tyto rozdíly nezacelilo ani sjednocení obou celků (a národ) pod nadvládou Habsburské monarchie, což svým způsobem potvrzuje i Rakousko-Uherské vyrovnání z roku 1867, kdy se české země staly součástí Předlitavska a Slovensko součástí Zálitavska. Tento rozdíl prohluboval i fakt, že v obou celcích fungovaly jiné prameny práva.

Zásadním milníkem se stalo sepsání Clevelandské dohody, která v roce 1915 přivedla ke spolupráci dvou exilových organizací a to český národní výbor a Slovenskou ligu. Vedle demokratických požadavků tato dohoda předpokládala, že nový stát bude formován jako personální unie¹. Vedle této dohody vznikl v českých zemích Národní výbor v roce 1916, který se tak stal prvním československým orgánem a sdružoval zástupce politických stran. Jediným Slovákem v Národním výboru byl MUDr. Vavro Šrobár. Jistou opozicí vůči NV se stala československá národní rada utvořená exilovými představiteli Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem. Ta se následně stala uznaným a legitimním orgánem zastupujícím zájmy Čechů a Slováků v zahraničí.

V lednu 1918 byla českými poslanci říšské rady vyhlášena Třikrálová deklaráce, která již požívala se společným postupem Čechů a Slováků avšak nadále v rámci jednotného Rakousko-Uherska. Exilová reprezentace naproti tomu šla ve svých požadavcích podstatně dále. V květnu byla ve Spojených státech vypracována Pittsburská dohoda. Ta slibovala Slovensku vlastní administrativu, soudy a sněm.² A šlo o značně jiný model než ten, který předpokládala dohoda Clevelandská, nadále sliboval Slovákům značnou míru autonomie v rámci nového státu.

Pevratné události podzimu 1918 ovšem vedly ke zcela jiné koncepci než předvodně zamýšlené v USA. 28. října přebírá moc v českých zemích Národní výbor (zformovaný v polovině roku). O dva dny později se ve slovenském Martině scházejí delegáti Slovenské národní rady, kteří přijímají Martinskou deklaráci. Ta zásadním způsobem obrací dosavadní

¹ Florian Sivák, *Slovenské a české dejiny štátu a práva v r. 1918-1945*, str. 9

² Prof. JUDr. Aleš Gerloch CSc., JUDr. Jiří Hebejk, DOC. JUDr. Vladimír Zoubek CSc., *Ústavní systém české republiky* (4. vydání), 2002 str. 15

představy o budoucím státě. Slovenský národ je v ní kvalifikován jako ve věcech
eskoslovenského národa a požadavky v něm vznesené jsou požadovány ve jménu
eskoslovenského národa.³ Tento dokument stvrdil připojení Slovenska k novému státu a stal
se jedním z výchozích bodů pro ideu echoslovakismu.

2. Postavení Slovenska v První republice

Období První republiky lze též charakterizovat jako období ražení myšlenky
echoslovakismu, tedy umělé vytvoření národa, jehož základ nespočíval ve společném
jazyce a kultuře, ale spíše v připslosti k eskoslovenské republice. Důvodem pro
prosazování této teze nebyl zájem potlačit práva Slováků, ale ochránit mladé
eskoslovensko před maarskou a zejména německou iredentou, která vypukla na podzim roku 1918
vyhlášením několika sudetoněmeckých žup. Podle údajů sčítání lidu z roku 1921 žilo na
území eskoslovenské republiky téměř 10 milióny Němců.⁴ Snahy o posilování slovenské
svébytnosti a plnění závazků Pittsburské dohody by analogicky mohly vést
k autonomistickým snahám Němců a Maarů žijícím na území eskoslovenska.

Bezprostředně po přijetí deklarace převzala moc na Slovensku takzvaná Doasná vláda,
v jejímž čele stál Vavro Šrobár. Jejím cílem bylo vyplnit mocenské vakuum na Slovensku a
souasně zamezit snaze Maarska udržet Slovensko pod svým vlivem. Přesobnost této vlády
byla jen velmi krátká. Dne 14. listopadu 1918 převzala výkonnou moc vláda pod vedením
Karla Kramáře, v níž bylo pod Šrobárovým vedením zřízeno ministerstvo pro správu
Slovenska⁵. Zákonodárnou moc převzalo Revoluční národní shromáždění, které bylo roku
1919 ústavní novelou rozšířeno z 256 na 270 členů, což posílilo zejména zastoupení Slováků
v RNS. Faktem však zůstává, že řadu křesel, která připadala Slovensku, drželi zástupci eské
národnosti⁶. Vzhledem k nestabilní situaci na Slovensku byla Šrobárovým ministerstvem na
Slovensku fakticky doasně zřízena vojenská diktatura a nekonalý se zde roku 1919
komunální volby. Situace zůstala velmi neklidná až do přijetí Trianonské smlouvy.

³ *Martinská deklarácia* <http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006071304>

⁴

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/8BE4678613181F2AC1256E66004C77DD/\\$File/tab3_21.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/8BE4678613181F2AC1256E66004C77DD/$File/tab3_21.pdf), zdroj: SÚ

⁵ ministerstvo existovalo do roku 1928

⁶ Šlo však o poslance s určitou vazbou na Slovensko, například MUDr. Ivan Hálek:
<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ivan-halek>

Ústavní listina z roku 1920 definitivně stvrdila centralistické pojetí nového státu, o němž svídlí už samotná preambule, v níž se dvakrát zmíní uje „*My, národ eskoslovenský*“. Ideu echoslovakismu stvrzoval i Jazykový zákon (č. 122/1920 Sb.). Tužby po posílení slovenské svébytnosti zůstaly nevyslyšeny. Jistým proetnutím tohoto centralismu bylo zřízení žup, které se realizovalo právě pouze na Slovensku. Ani ty však nepřinesly žádané posílení slovenských zájmů. Bylo to zejména z toho důvodu, že velká část zastupitelů nebyla volena, ale vybírána vládou. Jistou frustraci dokazoval úspěch autonomistických sil (Slovenské lidové strany a Slovenské národní strany) v prvních župních volbách roku 1923. Župní zřízení nemělo dlouhého trvání a novela 125/1927 Sb. župy zrušila a nahradila je zřízením zemským. Slovenské zemské zastupitelstvo mělo 54 členů, ale 18 z nich jmenovala eskoslovenská vláda a zemského prezidenta jmenoval prezidentem SR. Pojetí zemského uspořádání tak nadále mělo značně centralizační charakter.

V celorepublikových orgánech bylo zastoupení Slováků značně podhodnocené. Typickým příkladem je složení prvorepublikových vlád SR, ve kterých byli v průměru jen dva až tři ministři slovenské národnosti⁷ a za celou dobu existence První republiky se žádný politik slovenské národnosti nestal předsedou alespoň jedné ze stran tzv. Půtky. Jistým předělem bylo jmenování Slováka Milana Hodži do úřadu premiéra v listopadu 1935, ale ani ten posléze nenaplnil naději na řešení slovenské otázky (pro mnoho Slováků byl navíc Hodža vnímán negativně pro jeho postup při schvalování Martinské deklarace⁸). Podstatně tristnější byla situace v úřednickém stavu, kde podle údajů zjištěných autonomistickou HSLS roku 1936 byl podíl úředníků slovenské národnosti jen kolem jednoho procenta⁹. Centralismus a odklad slovenských státoprávních otázek se promítly do značné frustrace části slovenské politické reprezentace, což se značně projevilo zejména v kritickém roce 1938, by nelze opomíjet ani fakt, že působení eskoslovenské správy a české inteligence na Slovensku vedl k rozsáhlému kulturnímu a industriálnímu rozvoji země.

⁷ S výjimkou v době působení HSLS ve vládě šlo zejména o Milana Hodžu a Ivana Dérera (zdroj www.vlada.cz)

⁸ Florian Sivák, *Slovenské a české dejiny státu a práva v r. 1918-1945*, str. 23

⁹ cca 123 z více než 10 000, Petr Beránek, *Češi a Slováci- státoprávní uspořádání 1944-1969*, 2011, str. 21

3. Autonomistické a separatistické tendence v letech 1918-38

Rozdělení území Uherska, idea československého národa, nerespektování závazků Pittsburské dohody a nestabilní ekonomická situace byly nepříznivé faktory, které přispěly k neutušené politické situaci na Slovensku. Vedle faktu, že celá jižní hranice československa na Slovensku byla s Maďarskem, které se netajilo svým zájmem o revizi hranic stanovených Trianonskou smlouvou, posilovala v průběhu První republiky na Slovensku hnutí a politické strany, které usilovaly o změnu státoprávního uspořádání československa.

Již na konci roku 1918 se promařší separatisté na východ Slovenska pokusili o vytvoření Slovenské lidové republiky, ale jejich snahy byly urychleně potlačeny československou armádou. Další separatistickou entitou se v polovině roku 1919 stala Slovenská republika rad, která vznikla v důsledku vpádu vojsk komunistické Maďarské republiky rad na jižní Slovensko. Tento útvar, v jehož čele stál český komunist A. Janoušek, existoval pouze několik týdnů a byl posléze zlikvidován vracejícími se legionáři¹⁰.

Od roku 1920 se postupně na Slovensku začal utvářet stranický systém. Zhruba od poloviny dvacátých let lze dělit politické strany působící na Slovensku podle jejich vztahu ke státoprávnímu uspořádání SR. Do první skupiny patřily státoprávní systémové subjekty, které se ztotožňovaly s uspořádáním vycházejícím z Ústavní listiny. Hovoříme zejména o stranách, které působily celostátně jako státoprávní československé strany. Druhá skupina naopak prosazovala autonomii a princip „rovného postavení národů“. Sem lze zařadit slovenské ľudáky (SLS, od roku 1925 přejmenovaná na Hlinkovu SLS), SNS a KSČ. Pomineme-li specifický postoj komunistů¹¹, stáli v popředí autonomistických snah zejména politici z HSLŠ a SNS. Rozdíl mezi těmito stranami byl zejména náboženského charakteru. HSLŠ byla tradičně stranou katolickou a SNS reprezentovala evangelíky. Vzhledem k převažujícímu katolicismu na Slovensku se HSLŠ stala dominantní stranou na autonomistické scéně a od 30. let již suverénně vystupovala jako strana reprezentující celý slovenský národ. HSLŠ se začala vyložit ze státoprávního proudu již z kraje 20. let, když ukončila spolupráci s československou stranou lidovou a roku 1922 vypracovala svůj návrh na autonomii Slovenska. Z popudu radikálního křídla strany vznikla polovojsková Rodobrana, jejímž cílem bylo chránit politiky HSLŠ. Do kabinetu vstoupila HSLŠ v roce 1927, když vládla v SR kabinetem panské koalice. Její působení ve vládě nicméně nemělo dlouhého trvání. Roku

¹⁰ <http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reporty/z-cinnosti-csol/archiv/2009/126-slavne-bitvy-cs-legii-bitva-u-zvolenu>

¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/005schuz/s005013.htm>, KSČ odmítala „panskou autonomii“ a prosazovala právo na sebeurčení

1928 vydal ředitel HSLS Vojtěch Tuka dokument¹², podle něhož bylo součástí Martinské deklarace ujednání, že pěstane po 10 letech platit a potom že Slovensko opět rozhodnout o svém sebeurčení. Tuka byl v říjnu 1929 odsouzen na 15 let vězení za údajnou špionáž pro Maarsko. HSLS na protest proti tomuto rozsudku vystoupila z vlády a následně byly vypsané předčasné volby. V průběhu 30. let se postupně politika HSLS radikalizovala, což potvrdil zejména VII. sjezd strany v Piešťanech roku 1936. Ještě před Mnichovskou dohodou předložila strana Národnímu shromáždění opětovný návrh na zavedení autonomie a z její iniciativy vznikly polovojskové Hlinkovy gardy. A HSLS suverénně vystupovala jako zástupce všech Slováků, nikdy se jí nepodařilo získat tak masovou podporu, jakou disponovala například Sudetendeutsche partei mezi Němci v pohraničí. V posledních prvorepublikových parlamentních volbách získal Autonomistický blok¹³ (tvořila jej HSLS, SNS a dvě minoritní strany) 35 procent hlasů a v obecních volbách krátce před Mnichovem dokonce prohrál se státotvorným blokem „Národní jednotu“.

4. Autonomní Slovenská krajina

Mnichovská dohoda z konce září 1938 měla pro SR nedezírné následky. Oslabený a paralyzovaný stát se stal živnou půdou pro fašizující a separatistické proudy. Již po útěku října převzala HSLS na Slovensku iniciativu ve věci prosazení autonomního uspořádání. Zlomovým okamžikem se stalo shromáždění politických stran v Žilině 6.10.1938 (s výjimkou KSČ, sociální demokracie a židovských stran), které vzneslo vůči československé vládě ultimativní požadavek na vyhlášení autonomie Slovenské krajiny¹⁴. Součástí Žilinských dohod se stal i požadavek na demobilizaci, vyhlášený Surového vládou na konci září t. r., a urychlené přijetí ústavního zákona, který slovenskou autonomii legalizuje. Již o tři dny později jsou do tehdejší československé vlády jmenování slovenští zástupci, kteří se soustávají reprezentanty autonomní slovenské vlády. V jejím čele stál faktický šéf lidáček Jozef Tiso (A. Hlinka zemřel v srpnu 1938). Krátce po jejím ustanovení byl touto vládou vydán dekret, kterým se na Slovensku zakázala KSČ a obdobný osud potkal v listopadu i sociální demokracie. Svoji činnost byla nucena ukončit též SNS, protože představovala pro lidáčky nechtěnou konkurenci. Ostatní politické strany byly víceméně pod hrozbou rozpuštění

¹² Dokument *Vacuum iuris*; Jan Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století, česko-Slovenské vztahy 1914-1945, 1997*; str. 116

¹³ Společný program formulován na sjezdu v Trenčíně v září 1932; Jan Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století, česko-Slovenské vztahy 1914-1945, 1997*; str. 125

¹⁴ Do 28. 10. 1938; Florian Sivák, *Slovenské a české dějiny štátu a práva v r. 1918-1945*, str. 89

v len ny do HSLŠ, která za sv j stávající název p idala ješt dodatek Strana slovenské národní jednoty (HSLŠ-SSNJ).

Slovensko tak sice na podzim roku 1938 dosáhlo autonomního z ízení, ale vše bylo in no fakticky neústavními kroky a v naprostém rozporu s demokratickými principy. Ješt p ed tím než byl na konci listopadu p ijat ústavní zákon o autonomii, vybudovala si vládnoucí strana monopolní postavení a rovn ž zna nou nezávislost na centrální eskoslovenské vlád . Po p ijetí ústavní zm ny se oficiální název státu zm nil na esko-Slovensko. V Národním shromážd ní za al platit zákaz majorizace a nap íklad p i volb prezidenta republiky(30. 11. 1938) se hlasy slovenských poslanc po ítali zvláš ¹⁵. V prosinci roku 1938 prob hly volby do Sn mu Slovenské krajiny, kde byla postavená pouze jednotná kandidátka HSLŠ-SSNJ spole n se stranami, které zastupovaly n meckou a ma arskou menšinu. Tato jednotná kandidátka získala 97% hlas . S výjimkou spole né zahrani ní a obranné politiky spravovala prakticky všechny záležitosti slovenská autonomní vláda. V souvislosti s tím se objevují zmínky o tom, že autonomní Slovensko a Podkarpatská Rus p edstavují ur íté „státní fragmenty“¹⁶

Poslední d jství druhorepublikového eskoslovenska se začalo psát p ed jarem roku 1939. Mezi zástupci autonomní vlády a p edstaviteli Hitlerova N mecko probíhala tajná jednání o vzniku samostatného Slovenska. eskoslovenská vláda na tuto situaci reagovala 9. b ezna vojenským zásahem(nazývaným Homol v pu), kterým byla svržena autonomní vláda J. Tisa a došlo k nastolení p ísných opat ení. Do ela vlády SK chtěla vláda centrální dosadit J. Siváka, který však tuto nabídku odmítl. Následn byl osloven K. Sidor, kterému se poda ilo dosáhnout zmírn ní opat ení nastolených vládou -SR na Slovensku. Posléze 12. b ezna Sidor odmítl návrh Hitlera na vytvo ení samostatného Slovenska. Hitler se tak obrátil na sesazeného premiéra autonomní vlády J. Tisa. Ten absolvoval 13. b ezna jednání v Berlín , kde mu bylo pohroženo, že v p ípad nesouhlasu s vyhlášením samostatnosti dojde k rozd lení Slovenska mezi Ma arsko a Polsko. Tiso si nakonec vymínil souhlas Sn mu SK. Následujícího dne krátce po poledni vyhlásil Sn m Slovenské krajiny nezávislost Slovenska. U inil tak v rozporu s pravomocemi, kterými disponoval¹⁷. Ješt týž den byla p ijata „zakládající norma“ . 1/1939, která vznik nového státu stvrdila. eskoslovensko p estalo fakticky na šest následujících let existovat.

¹⁵ Dle p edsedy PS NS R Š Jana Malypetra bylo p ítomno 64 zákonodárc ŠK, z nich 58 odevzdalo hlas E. Háchovi; <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm#av>

¹⁶ *Ladislav Voják, Právní dějiny Slovenska II., 2008; str. 34*

¹⁷ *tamtéž, str. 36*

5. Vývoj v letech 1945-1968

Již krátce po Mnichovu se začali v exilu soustřeďovat bývalí prvorepublikoví představitelé v několika organizacích. V průběhu roku 1940 byl mezinárodně (státy stojícími na straně Spojenců) uznán Edvard Beneš jako exilový prezident SR a současně s ním nově vytvořená exilová vláda v čele s Janem Šrámkem. Neuspěli tak jiní exiloví představitelé, z nichž nejvýraznějším byl bývalý premiér SR Milan Hodža. Jeho Česko-Slovenská národní rada již odmítala pokračovat v ideji čechoslovakismu¹⁸. Tuto myšlenku naopak neopouštěla hlavní exilová reprezentace včetně Slováků v ní zastoupených (např. J. Bělohradský, R. Viest).

Situaci však značným způsobem zamíchal vývoj odbojových organizací na Slovensku. Ty koncem roku 1943 sepsaly Vánoční dohodu, na jejímž základě vznikla Slovenská národní rada. Tento orgán sice dříve existoval až do zániku Československa v roce 1992 a vytvořil nové mocenské centrum, které existovalo paralelně k londýnskému exilu. Dohoda též vynesla potřebu vytvořit po válce novou SR. To pro Edvarda Beneše představovalo značnou kolizi s jeho dosavadní koncepcí, což se snažil mimo jiné zmírnit vysláním vládního delegáta na Slovensko.¹⁹ Ten však neuspěl a byl posléze odvolán. Význam Vánoční dohody vzrostl zejména během Slovenského národního povstání. Krátce po jeho vypuknutí se SNR svým prvním nařízením přihlásila k výkonu veškeré moci na Slovensku a došlo současně k vytvoření Sboru povstalců, který se stal reprezentantem SNR pro výkonnou moc. SNP mělo z hlediska poválečného vývoje na Slovensku nemalý vliv, protože do značné míry stála ze Slovenska odpovědnost za zločiny páchané režimem válečného Slovenského státu a přispěla k poválečnému uznání orgánů slovenské svébytnosti.

Již z Košického vládního programu bylo zřejmé, že požadavky slovenského národa budou do značné míry vyslyšeny. Slovenský národ byl uznán v šesté kapitole KVP jako plně svébytný, zavázal se k ustavení SNR a Sboru povstalců a současně jim ponechal rozsáhlé pravomoci. Na základě KVP byla vytvořena vláda (4.4.1945), ve které bylo hned 8 členů slovenské národnosti (4 za Demokratickou stranu a 4 za KSS). Po osvobození SR začala již v květnu 1945 komplikovaná jednání, která přerostla v krizi uvnitř Národní fronty. Výsledkem bylo sepsání první Pražské dohody, která taxativně vymezila pravomoci

¹⁸ Jan Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století, Česko-Slovenské vztahy 1914-1945, 1997*; str. 218

¹⁹ Petr Beránek, *Češi a Slováci- státoprávní uspořádání 1944-1969, 2011*, str. 54

celostátních orgánů a SNR ponechala velký „zbytek“ kompetencí²⁰. Další dvě dohody již představovaly kroky k omezení pravomocí slovenských orgánů. Druhá dohoda byla podepsána 11. 4. 1946 a představovala značný krok k unitarismu. Mezitím proběhly volby do Ústavodárného národního shromáždění, podle jejichž výsledků byla obsazena i SNR. Suverénní v nich zvíťazila Demokratická strana nad slovenskými komunisty. Těmité Pražská dohoda (27. 6. 1945)²¹ do značné míry reflektovala výsledek parlamentních voleb. Komunisté, kteří se před volbami prezentovali jako stoupcí posilování slovenských orgánů, se po drtivé porážce na Slovensku rozhodli prosazovat centralistický přístup. Výsledkem dohody bylo faktické podřízení Sboru pověnců centrální vládě. Po definitivním uchopení moci komunisty byla vypracována Ústava 9. května. Ta zakotvila Sbor pověnců a SNR do právního řádu. Sbor pověnců byla ponechána s právními kompetencemi jako například občanská vnitřní správa, finanční správa, technická správa a výživa. SNR mohla mj. sloužit a odlučovat obce a okresy²². Konání SP a SNR samozřejmě nemohlo být v rozporu s ústavou. Až do roku 1960 zůstaly kompetence slovenských orgánů poměrně velké, postupně docházelo k opětné centralizaci. Nejvýznamnějším krokem v tomto směru byla novela ústavy 33/1956 Sb. Nová socialistická ústava z roku 1960 dovršila centralizační snahy komunistické vlády. Sbor pověnců byl zrušen a kompetence Slovenské národní rady byly značně zpřísněny. Ty, které zůstaly, měly pověšinou deklaratorní charakter nebo obsahovaly „ústavní právo“. Nadále ovšem zůstala SNR zákonodárná iniciativa. Její volební období se stejně jako v případě NSČSSR zkrátilo z 6 let na 4 roky.

6. Federalizace Československa

Období 60. let přineslo jistou míru uvolnění a postupný proces destalinizace. Tento vývoj vyvrcholil nástupem Pražského jara 1968. S ním se pojily i ideály o decentralizaci moci a posílení svébytnosti národů. Na jaře roku 1968 došlo k vytvoření komise vedené Gustavem Husákem²³, která měla za úkol řešit otázky nové ústavy. Výsledkem bylo přijetí ústavního zákona 143/1968 Sb., kterým se federalizovalo Československo. Ke slavnostnímu podpisu došlo 28. 10. 1968. Po téměř třetím století tak skončila asymetrická soustava státní moci.

²⁰ Prof. JUDr. Aleš Gerloch CSc., JUDr. Jiří Hejčík, DOC. JUDr. Vladimír Zoubek CSc., *Ústavní systém České republiky (4. vydání)*, 2002 str. 42-43

²¹ Jednání o této dohodě probíhalo mezi politickými subjekty Národní fronty; *Ladislav Vojáček, Právní dějiny Slovenska II.*, 2008; str. 48

²² 150/1948 Sb., § 96, odst. 1

²³ <http://www.libri.cz/databaze/dejiny/text/t107.html>, F. Špaňka: Dějiny zemí Koruny české v datech - internetové vydání

Kompetence mezi obě republiky rozdělily články 7, 8 a 9 Zákona o federaci. Do výlučné kompetence SSR (článek 7) patřila zejména zahraniční politika, obrana a federální hmotné rezervy. Článek 8 taxativně vyjmenovával pravomoci sdílené. Obsahoval zejména záležitosti finanční, zemědělské, průmyslové a záležitosti veřejného pořádku. Článek 9 byl zbytkovou klauzulí, která svěřovala zbylé kompetence výlučně jednotlivým republikám.

Nejvyšším zákonodárným sborem se stalo Federální shromáždění, skládající se z 200 členů Slovenské národní rady a 150 členů Slovenské národní rady. Posílení vlivu slovenských zákonodárců bylo ve složení Slovenské národní rady, kde měli čeští a slovenští zákonodárci shodně po 75 poslancích. Provizorium mezi vznikem federace a prvními volbami do federálních zákonodárných orgánů vyřešila předchozí a závěrečná ustanovení Zákona o federaci. Dosavadní NSR SSR se přetvořilo ve Slovenskou národní radu a Slovenská národní rada byla navolena oběma národními radami. První schůze Federálního shromáždění proběhla na konci ledna 1969²⁴. Volby do federálních orgánů se uskutečnily až roku 1971²⁵.

Se vznikem federace došlo též k ustanovení samostatných republikových vlád. První slovenská vláda byla jmenována 2. 1. 1969 a měla 20 členů. Kabinet jmenoval předseda SNR a Slovenské národní rady se též zodpovídala. Až do prosince 1989 docházelo ke změnám vlád SSR jako celku pouze v důsledku konání voleb do SNR.

Federalizace měla též dopad na soudní moc v SSR. Nově byly ustanoveny republikové Nejvyšší soudy a zákon o federaci předpokládal též vznik soudu ústavního, kde je zastoupeno po šesti soudcích z každé republiky. Ústavní soud byl nakonec ustaven až po pádu komunistického režimu²⁶.

Celou federalizace je nutné chápat v souvislosti s tehdejšími politickým vývojem. Federální uspořádání bylo sice důsledkem reformních myšlenek Pražského jara, ale vzhledem k normalizaci a dominantní úloze KSČ ve společnosti nezvýšilo a ani nemohlo zvýšit participaci slovenského národa na správě věcí veřejných. Roku 1970 byla navíc schválena novelizace ÚZ o federaci, která měla opět centralizační charakter, což bylo patrné zejména ve zrušení federálních výborů, které disponovaly kompetencí k záležitostem společné působnosti. Nově tyto kompetence připadly federálním ministerstvům.

²⁴ Předsedou NSR SSR byl zvolen P. Colotka

²⁵ na základě ústavního zákona 117/1969 Sb., který volby odložil

²⁶ federální zákon 91/1990 Sb., <http://www.usoud.cz/historie-ustavniho-soudnictvi/>

8. Od Sametové revoluce k rozpadu společného státu

Listopadová revoluce roku 1989 otevřela cestu ke znovunabytí pluralitní demokracie, ale stala se součástí i inou ke znovuotevření otázky o budoucím soužití česká a Slovák v jednom státě.

Přestože v období do voleb 1990 dominovala slovenské i federální politické scéně touha vypořádat se s bývalým režimem, již se začaly objevovat první spory, které předznamenaly zánik společného státu. To se projevilo zejména při takzvané „pomlčkové válce“. Nejprve zákonodárci rozhodly přejmenovat SSR na československou federativní republiku, která se ale kuriózně ve slovenštině psala jako česko-Slovenská federativní republika. Nakonec se pro nesouhlas slovenské reprezentace přistoupilo k názvu Česká a Slovenská federativní republika, což ovšem odporovalo české gramatice.

Tento úsměvný spor byl jen předznamenáním následného separačního vývoje. Ten byl zbrzděn pouze úspěchem profederálních sil na Slovensku v prvních svobodných volbách²⁷, a je nutné dodat, že značného úspěchu dosáhla i nacionálně orientovaná Slovenská národní strana. Během volebního období 1990-1992 byly přijaty dvě klíčové normy, které do jisté míry oslabovaly federální celistvost. Prvním z nich byl ústavní zákon 556/1990 Sb., který významným způsobem novelizoval Zákon o federaci a přesouval řadu dalších kompetencí na obě republiky. Druhým byl ústavní zákon o referendu (327/1991 Sb.), který umožňoval oběma republikám odsouhlasit v plebiscitu vystoupení z federace. Rostoucí napětí bylo přesto nadále zejména například z „vajíčkového útoku“ na prezidenta SFR Václava Havla nebo z nepokojů při třicetipadesátém výročí vzniku Slovenského státu²⁸.

Volby v roce 1992 ještě více prohloubily krizi koexistence obou národů. Vítězem voleb v České republice se stala Občanská demokratická strana, která se nestavila proti federaci, ale odmítala posilování konfederálních prvků s odkazem na nefunkčnost takového svazku²⁹. Hnutí za demokratické Slovensko, které suverénně ovládlo volby na Slovensku, zase v programu trvalo na posilování slovenské svébytnosti. Obě dominantní formace se společně nedokázaly dohodnout rovněž na opoziční volbu V. Havla prezidentem SFR a pokračování ekonomické transformace. Zlomovým momentem se stalo schválení Deklarace svrchovanosti slovenského národa, kterou přijala 17. 7. 1992 SNR. V ní se prohlašuje tisícileté úsilí o

²⁷ Zejména Veřejnost proti násilí (VPN) a Demokratická strana (DS)

²⁸ <http://carolina.fsv.cuni.cz/archive-cs/Carolina-C-No-019.txt>

²⁹ M. Macek z ODS označil předsedu HZDS jako „Slovenský stát s českou pojišťovnou“

nezávislost a sebeurčení slovenského národa za završené. V důsledku jejího přijetí abdikoval poslední československý prezident Václav Havel.

Vývoj následně nabral rychlý spád. Společné jednání zástupců české a slovenské vlády vyústilo v záměr rozdělit stávající federaci. Již 3. 9. schválila SNR Ústavu SR, která nabyla účinnosti 1. 10. 1992. Tímto aktem se SNR po téměř století existence přejmenovala na Národní radu Slovenské republiky. Jednání o zániku federace vyústilo v přijetí tří zásadních ústavních zákonů. Prvním z nich byl ústavní zákon 493/1992 Sb. Ten sice ještě federaci jako takovou nerušil, ale ponechával jí pouze velice úzké kompetence, že se prakticky stala jakousi „prázdou schránkou“. Za zmínku stojí například zrušení celé řady federálních ministerstev a posílení zahraničně-politických kompetencí samostatných republik (v té době již bylo ve vládách obou republik zřízeno ministerstvo pro mezinárodní vztahy). V listopadu 1992 schválilo FS zákon o dělení federálního majetku (541/1992 Sb.), který se řídil především principem územním a principem počtu obyvatel. Současně předpokládal uzavření řady mezinárodních smluv v budoucnu³⁰. Pomyslnou tečkou za téměř století existujícím státem byl ústavní zákon o zániku ČSFR 542/1992 Sb., který dovršil rozdělení společného státu. Zajímavostí v něm je článek 4, který předpokládal zastoupení dosavadních poslanců rušícího se FS v nových zákonodárných sborech obou republik. K jeho realizaci nakonec nedošlo, jediným zákonodárným sborem na Slovensku zůstala NR SR. Česká a Slovenská federativní republika zanikla 31. 12. 1992.

8. Závěrem

Československo existovalo v různé velikosti a pod různými politickými režimy po většinu 20. století. Předvodně nemyslitelný koncept spojení českých zemí s „částí Uherska“ se na konci druhé dekády 20. století stal realitou a našel garanci v mírových dohodách po první světové válce. Avšak v průběhu desetiletí nenajdeme v dějinách československa prakticky žádnou souvislejší etapu, kdy by se do politiky, společnosti i kultury nepromítaly diskuse, spory a představy o vzájemných vztazích mezi Čechy a Slováků ve společném státě. Slovenská otázka se projevovala v naprosté většině osudových okamžiků společného státu. Nikdy se nepodařilo najít definitivní státoprávní uspořádání, které by vyhovovalo všem, a to přesto, že více než polovinu existence společného státu měla monopolní politické postavení KSČ.

³⁰ například § 13, odst. 5 úst. 541/1992 Sb.

eskoslovensko vzniklo jako stát, který m l být hrází proti n mecké a ma arské rozpínavosti a práv existence okolních regionálních i dokonce celosv tových mocností byla tím, co eskoslovensko drželo p i sob . Bu jako ochrana p ed nimi nebo pod jejich nadvládou (SSSR). Ve velké ásti slovenského národa ovšem neexistovalo pojítka se spole ným státem, což se projevilo v hned v n kolika d jinných milnících a vyústilo ve vznik samostatné eské republiky a Slovenské republiky.

P es všechno výše zmín né je nutné dodat, že mírové a nenásilné soužití obou národ a následný poklidný „rozchod“, p ivedl oba státy k nadstandardním vztah m, které nemají ve sv t mnoho obdobných p íklad . St ední Evropa se mj. díky tomu ocitla na p elomu tisíciletí ve stabilní pozici, kterou v moderních d jínách zatím nezažila.

9. Použitá literatura a prameny

Literatura:

Prof. JUDr. Aleš Gerloch CSc., JUDr. Ji í H ebejk, DOC. JUDr. Vladimír Zoubek CSc.

Ústavní systém eské republiky(4. vydání),2002

Florian Sivák, Slovenské a eské dejiny štátu a práva v r. 1918-1945,1998

Ladislav Voják, Právné dejiny Slovenska II., 2008

Jan Rychlík, eši a Slováci ve 20. století, esko-Slovenské vztahy 1914-1945, 1997

Normy:

121/1920 Sb.

126/1920 Sb.

125/1927 Sb.

299/1938 Sb.

150/1948 Sb.

56/1956 Sb.

100/1960 Sb.

143/1968 Sb.

125/1970 Sb.

493/1992 Sb.

493/1992 Sb.

541/1992 Sb.

542/1992 Sb.

Internetové zdroje:

www.carolina.cuni.fsv.cz

www.czso.cz

www.csol.cz - československá obec legionářská

www.libri.cz - chronologické dějiny českých zemí

www.psp.cz

www.usoud.cz

www.vlada.cz